

OTKA-szám: K62295

SZAKMAI ZÁRÓJELENTÉS

Vezető kutató: dr. TARDY János

A kutatás címe: Iter Pannonicum. Kapcsolattörténeti–tudománytörténeti alapkutatások

Kutatási időszak: 2006. február 1. – 2010. január 31.

Kutatásaim kapcsolattörténeti jellegűek voltak, s ezek összeállításában segítségemre volt Schultheisz Emil professzor úr.

A feldolgozandó forrásanyag Tardy Lajos kéziratos hagyatéka volt. Tardy Lajos számos kutatási anyagot, köztük nagyszámú kapcsolattörténeti-tudománytörténeti anyagot állított össze, ezek egy részét megjelentette nyomtatásban, egy része kéziratban maradt, de a megjelenteket is kiegészítette további részletekkel, amelyek szintén kéziratban maradtak. Megjelölt olyan témaköröket is, amelyeket bibliográfiai vagy levéltári kutatásokkal kívánt teljesebbé tenni, ezeket a feladatokat végeztük el helyette. Az elvégzett kutatások eredményeként született anyagok egy részét közreadtuk az interneten, más részeit pedig szakkönyvekben.

Kutatásunk elején nem állt rendelkezésünkre Tardy-bibliográfia, az első feladat tehát az volt, hogy a fennmaradt feljegyzések, különlenyomatok, a Magyar Nemzeti Bibliográfia, a Magyar Folyóiratok Repertórium, az OSZK bibliográfiai összeállításai, valamint a Tardy-életműről eddig megjelent összegzések alapján megpróbáljunk eljutni egy teljes bibliográfiához. Az eddigi, elsősorban gépiratos összeállításokban több pontatlansággal, félreértéssel találkoztunk. A Franciaországban, az orosz és a grúz nyelvterületeken megjelent írásairól pedig kizárólag hiányos jegyzékekkel rendelkezünk.

Mindezek tisztázása elég hosszú időt vett igénybe, mert több anyagról is csak utalásokkal rendelkezünk, azokból eredeti példányt egyetlen gyűjteményben sem találtunk. Végül is sikerült megbirkóznunk a feladattal, s Tardynak az Iter Pannonicum témaköréhez tartozó írásait ugyanúgy sikerült feldolgoznunk, mint kapcsolattörténeti és egyéb művelődéstörténeti kutatásait.

Kutatásunk négy éve során nagyszámú idegen nyelvű forrásanyagból, kéziratból válogattunk, s a Schultheisz–Tardy közös kutatások eredményeit az általunk *"Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente"* címmel összeállított és 2007-ben, az OTKA-szám feltüntetésével megjelentetett műben közreadott alábbi írások tükrözik:

Der Arzt Orlay und seine Beziehungen zu Goethe
Paul Gyöngyössy, ein vergessener Boerhaave-Schüler
Medici Italiana in Ungheria fino al 1512.
The contacts of the two Dees and Sir Philip Sydney with the Hungarian physicians
A physician-diplomat from the time of the Renaissance

Ezeket a kutatásainkat folytatva további négy nagy anyagot tudtunk feldolgozni, elsősorban Tardy Lajos angol, francia és olasz nyelven írt kutatásaiból, s valamennyit Schultheisz Emillel közösen rendeztünk sajtó alá, de nem a fentiekben idézett kötetben, hanem a 2009-ben, ugyancsak az OTKA-szám feltüntetésével *"Tardy Lajos orvostörténeti vizsgálódásai. Kapcsolattörténeti kutatások"* címmel megjelent munkában:

Summing-up of the past and present of Hungary's medicohistorical research work
Aspetti della fortuna di Pico nella cultura ungherese – Petrus Monedulatus Lascovius
Una variante ungherese dell'idea rinascimentale della dignità umana – Petrus Monedulatus Lascovius
G. Manardo e l'Ungheria

Összesen tehát kilenc idegen nyelvű kutatási anyagot tudtunk feldolgozni, kiegészíteni, jegyzetekkel ellátni, megjelentetni Tardy Lajos egykori kutatásai közül, Schultheisz Emil közreműködésével.

*

Ami a magyar nyelvű, s az Ister Pannonicum körébe is tartozó kutatási anyagokat illeti, ezek közül néhányat Schultheisz Emillel közösen sikerült feldolgoznunk már a 2006-os év végén, amelyek a *"Fejezetek az orvosi művelődés történetéből"* című kötetben láttak napvilágot. Ezek a kutatási anyagok a következők:

A magyarországi járványok történetéből
Olasz orvosok Magyarországon 1512-től a XVI. század végéig
Széky János Károly és a késői vitalizmus
Egy magyar karantén-orvos a XVIII. században

Ezt követően folytattuk Tardynak a régi magyar orvosokra vonatkozó forráskutatásainak közreadását, amelyek olyan jellegű kapcsolattörténeti írások, hogy egy részük a Magyarországon élt külföldi szakemberekről, más részük a külföldre került magyar szakemberekről, az Iter Pannonicum témakörébe vágó kutatásokról szól. Az első témakörben az alábbi kutatási anyagokat sikerült feldolgoznunk, könyvészeti vonatkozásokkal kiegészítenünk és közreadnunk a *"Tardy Lajos orvostörténeti vizsgálódásai. Kapcsolattörténeti kutatások"* c. kötetben:

Izsák zsidó orvos Corvin Mátyás idejében
Magyarország – az első orvosnemesítések hazája
A budai fürdők dicsérete 1583-ban
Quadt Mátyás 1602-es beszámolója a magyar gyógyvizekről
Magyar orvosdinasztia a XVIII. századi Németországban – Madai Dávid Sámuel
Dobsa Ferenc (szül.: 1768) orvos, könyvtáros és újságíró élete és működése
Évszázados emlékek kőben, versben, szóban – Karlsbad és a magyarok
A gyógyszerész Csontváry Kosztka Tivadar

Ami a külföldön élt magyar orvosokra vonatkozó anyagokat illeti, itt is elsőrendű kapcsolattörténeti kutatásokat sikerült feldolgoznunk és közreadnunk, ugyancsak Schultheisz Emil professzor úr közreműködésével:

Borisz Godunov magyar orvosa, Rietlinger Kristóf
Gyöngyössi Pál, orvos és filológus
Az idősebb és ifjabb Peken Keresztély
Keresztúri Ferenc
Magyar vonatkozású nyomdászati ritkaság a moszkvai egyetemi könyvtárban – Keresztúri Ferenc könyve (*Társszerző: Váradai Sternberg János*)
Reineggs Jakab, orvos, bányász és kohász
Orlay János
Koritáry György

Az életművet összefoglaló kötetben kapott helyet az a bibliográfia, amelyet kutatásunk elején állítottunk össze, de annak négy éve alatt folyamatosan pontosítottuk, bővítettük.

Schultheisz Emil professzor úrra együtt áttekintvén Tardy Lajos hatalmas tudományos hagyatékát, megállapítottuk, hogy a külföldi tanulmányokat végzetek munkássága, a külföldön tanító, dolgozó tudósok, orvosok sorsa mindig is foglalkoztatta a tudomány- és művelődéstörténet kutatóit. Az utóbbi évtizedek interdiszciplináris kutatásai sok újat hoztak e téren. Manapság a kulturális kapcsolatok, a nemzetek közötti tudományközvetítés

történetének, az elmúlt századok európai „tudománytranszferének” kutatása virágkorát éli. Megélénkült az érdeklődés az Oroszországgal való tudományos kontaktusok története iránt is. Utóbbinak egyik hazai úttörője, a XVIII–XIX. század magyar–oroszi orvosi kapcsolatainak legjelesebb kutatója, a korszak, s különösen a XV–XVI. és XVIII. század kulturális életének tudós kutatója, ragyogó tollú interpretátora volt Tardy Lajos, akinek a tanulmányai rövid, de teljességre törekvő áttekintést adnak a XVIII. századi magyar és orosz egészségügy, orvosképzés és orvosi gyakorlat történetéről, áttekintik az orosz–magyar orvosi kapcsolatok múltját, hogy azután néhány, Magyarországról Oroszországba került és ott jelentős szerephez jutott orvos életrajzán keresztül mutassa be a kapcsolatok kiemelkedő állomásait.

A kulturális kapcsolatok, különösen a hatások és kölcsönhatások történetének tárgyalásakor két nagy hibát szoktak elkövetni a szerzők: az egyik az aránytévesztés (saját kutatásaik közvetlen hatása alatt figyelmen kívül hagyják az előzményeket), a másik az objektivitás hiánya. Életpályák és életművek bemutatásakor nem ritka, hogy a szerző túlértékeli hősei munkásságát, ténykedéseik késői hatását. Ezeket a hibákat Tardy elkerülte. Kultúrtörténeti, egyben történeti tanulmányokat írt, melyekben kiegyensúlyozottan érvényesíti az Annales-iskola ama követelményét, mely szerint a történelem nemcsak a „világrengető” események, háborúk, hősök és felfedezők története, hanem a mindennapok embereinek életviszonyait és a mindennapok eseményeit is kutató, bemutató tudomány.

A most divatos „kapcsolattörténet-írás” művelői többnyire csak két diszciplína és azon belül két tudományág egymásra hatását, ezek képviselőinek együttműködését vizsgálják. A tudománytörténetben, így az orvostörténetben is, ez a redukció félrevezető lehet. Az orvostörténet jelenségei, személyei és eseményei ezen a kereten túlnőnek. Az orosz–magyar orvosi kapcsolatok alakulását pl. csak az európai orvosi élet és művelődés egészébe ágyazva lehet megérteni. Gyöngyösi Pál élete éppúgy tanúsítja ezt, mint Reineggs munkássága és küzdelmei.

*

Összegezve: Tardy Lajos kutatási anyagai közül kilenc idegen nyelvű anyagot tudunk feldolgozni és megjelentetni, valamint húsz magyar nyelvű kutatási anyagot sikerült összeállítani és közreadni, köztük az Iter Pannonicum témakörébe sorolt kutatási anyagokat is. Ezen túlmenően elkészítettük tömör életrajzát és életművének teljes bibliográfiáját, valamint közreadtunk néhány róla készült nekrológot is.

A műveket egy-egy tudományos konferencia keretében is bemutattuk (munkánkat több szakember, közülük Róna-Tas András akadémikus és Vásáry István professzor úr méltatta), s mivel ezek a tudományos rendezvények sikeresek voltak, ezért úgy véljük, hogy érdemes volt ezt a nagy kutatómunkát elvégeznünk.

Dr. Tardy János
c. egyetemi tanár